

GİRİT VE BİRLEŞİK DEVLETLER, 1866-1869*

Arthur J. MAY**

Özet

Girit Adası, isyanlarıyla Osmanlı Devleti'ni oldukça uğraştırmıştı. Özellikle bağımsız Yunanistan'ın, Akdeniz'de yerini almasından sonra Girit'teki isyanlar farklı bir boyut kazanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, dönemin Akdeniz'ine uzak olmakla beraber gerek Yunan İsyanı gerekse 1866 yılında başlayan Girit isyanı Amerikan kamuoyunun ilgisini çekmiş, asiler için büyük kampanyaları tertip edilerek, önemli miktarda yardım toplanmıştı. 1866 Girit İsyanı sırasında Amerika'nın Akdeniz'de bir üs elde etmesi düşüncesini de gündeme gelmiştir. Makale bu konuda Amerikan diplomatlarının ve kongresinin yaklaşımını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Girit, Birleşik Devletler, Osmanlı Devleti, William J. Stillman, Dr. Samuel G. Howe, E. J. Morris,

19 Mayıs 1868 tarihinde İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Henry Elliot, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na şu şekilde rapor geçmekteydi: “*Güvenli bir kaynağa istinaden öğrendiğim kadarıyla Avrupa'dan yardım ümitlerini kesmiş olan Giritli isyancılar Birleşik Devletlerin koruması altına girmek konusunda izin verilmesini karara bağlamışlar. Dün Türk Dışişleri Bakanı Fuat Paşa'nın bu proje konusunda malumatı yoktu. Görevimin Ekselanslarını bilgilendirmek olduğumu düşünüyorum. Amerikalıların Akdeniz'de liman elde etmeye yönelik çeşitli teşebbüsleri Giritlilerin bu türden bir teklifine sıcak bakmalarına sebebiyet verebilir*”. İki gün sonra büyükelçi şunları yazar: “*Daha önce Amiral Faragut tarafından belirsiz bir dönem için isyancıların direnişlerini devam ettirebilme kabiliyetleri konusunda hazırladığı son raporuna benzer böylesi bir planın varlığından kesin olarak haberdarım. Eğer yanlış bilgilendirilmediysem,*

* The Journal of Modern History, XVI/4 (Dec. 1944), 286-293.

** Rochester Üniversitesi.

Amiral Faragut bir deniz üssü olarak Suda Körfezi'nin kabiliyeti konusunda ısrarla durmaktadır"¹.

Elliot'ın raporu Orta Deniz'de yer elde etmeyi arzulayan Birleşik Devletler hakkında Avrupa mahfillerinde dolaşan birçok hikâyeden sadece birini teşkil etmektedir. İngiltere'nin Prusya Büyükelçisi Lord Augustus Loftus, 1866 sonbaharında "önemli bir Amerikalı seyyah" ile yaptığı sohbette Birleşik Devletlerin "rapor edilen Akdeniz'de bir deniz üssü iktisap etme isteğini" soruşturmuş ve "seyyahın bu konuyu yalanladığını ancak amaçlarının hem bu denizde hem de başka yerlerinde kömür ikmal limanı elde etme olduğunu" söylemiştir². Başka bir resmi kaynak ise Birleşik Devletlerin Kiklad Adaları'nda bulunan küçük bir Ege adacığı olan Melos Adası'nı satın almayı düşündüğünü ileri sürmüştür³. Basın çevrelerinde ise Birleşik Devletlerin Reuter Telgraf Ajansı'nın mümessilleri veya dost Rusların teşvikiyle Türkiye'den ada talebinde bulunduğunu ileri sürmüştür⁴. "Birleşik Devletlerin bu defaki teşebbüsleri Akdeniz'de yeni bir ikmal ve dinlenme limanı elde etmektir" diyen Bâbiâli'nin resmi gazetesi La Turquie şunları yazmaktadır: "*Bu istek başka uluslar tarafından doğal karşılanabilir; ancak biz Birleşik Devletlerin ilan ettiği Monroe Doktrini'ni gözönünde bulundurmak ve kendi lehimize çevirmek suretiyle Amerikan meselelerine Avrupa'nın müdahalesi konusunda onları etkileyen aynı hassasiyetle Amerikalıların girişimlerini Avrupa meselelerine müdahale konusuna raptetmeliyiz. Birleşik Devletler Hükümeti etki araçları bakımından ilkesiz olduğu kadar kendi gücüne de meftun vaziyettedir.*" Ve ekler: "*Amerikalılar gibi bütün ülkeleri sadece kendi sayısız filoları için birer sığınak ya da kendi gelişmesi için ticari birer nokta olarak*

¹ Elliot'tan Stanley'e, 19 Mayıs 1868 ve 21 Mayıs 1868, Public Record Office, Londra, MSS, Foreign Office, Turkey, 78/2018 (PRO, MSS, FO). Büyükelçinin koleksiyonunda Amerikan çıkarından bahseden bir kayıt yoktur (Henry G. Elliot, *Some Revolution and other diplomatic experiences*, London 1922, s. 183-187).

² Lord Augustus Loftus, *Diplomatic reminiscences, 1862-1879*, Londra, 1894², I, 136-137.

³ E. Driault - M. Lheritier, *Histoire diplomatique de la Grece*, Paris 1925-26, III, 192.

⁴ "America as a European power", *Living, a.g.e.*, XCI (1886), 371-73, Saturday Review'den tekrar baskı, Vol. XXII (13 Ekim 1866).

*gören bir halkın Girit'i konumu dolayısıyla şiddetli bir şekilde arzu etmesi şaşırtıcı mıdır?"*⁵

Amerika'nın Akdeniz'de toprak elde etmek istediği yönünde bu ve benzeri dedikodular İç Savaş bitimini müteakip Avrupa karasularında filosunun tekrar görünmesinden, Alaska'nın satın alınmasından, Danimarka Antilleri'ni almaya yönelik başarısız bir girişim ve Grönland'ı ele geçirmeye yönelik teşviklerden esinlenmiştir⁶. Ancak daha doğrudan ilgili olan, Hristiyan ve Yunanca konuşan Girit'teki halkın Türk yönetimine karşı başlattığı büyük isyan hareketi ile bağlantılı olarak Amerikalıların, şahsî ve resmî, eylemleriydi.

On dokuzuncu yüzyılda Girit'te isyanlar o kadar sık görülmekteydi ki 'Girit' ve 'isyan' kelimeleri neredeyse eşanlamlı hale geldi. Büyük güçlerin çıkarları Türkiye'nin geleceğinde ve kaderinde yattığı için adada sürekli devam eden isyan hareketleri büyük güçlerin diplomatik ilgisini çekmiştir. Tutucu olduğu takdirde Türklerin kötü yönetiminin görece ağırlığını, Girit'teki isyan hareketlerinin oluşumunda ve devamında daha büyük bir Yunanistan fikrini canlandıran Yunan Krallığı'nın cesaretini değerlendirmek imkânsızlaşır. Kaynağı ne olursa olsun aralıklarla tertip edilen isyan hareketi 1866'nın yazında patlak vermiştir. Alelacele toplanan Girit Meclisi, Yunanistan ile birleştiklerini ilan ettiler ve Sultan'ın birliklerine karşı silahlı direnişi örgütlediler. Yabancı basının büyük oranda büyütme temayülünde bulunduğu mücadeleye barbarlık ve vahşet damga vurmuştur. Türkler çoğu kez isyanları yok etmenin eşğine gelmekle beraber çatışma çoğunlukla Yunanistan'dan Girit'e gönderilen malzeme yardımı, gönüllüler ve açık cesaretlendirme sayesinde iki yıldan daha fazla sürmüştür.

Sadece Rus hükümeti isyancılara biraz kuşkuyla destek verme temayülü göstermesine rağmen, Avrupa'daki resmi ve özel mahfiller Girit'teki ayaklanmaya aktif bir şekilde cevap vermiştir⁷. Fransa başlangıçta şiddetle Girit'in

⁵ La Turquie'den gazete kopyeleri, 15 ve 17 Aralık 1866, Morris to Steward içinde, Aralık 1866, U.S., National Archives, department of states, MSS, Turkey, Despatches, Vol. XIX.

⁶ Birleşik Devletlerin iç savaştan sonra emperyal dürtülerinin artmasına yönelik çeşitli analizler için, bk. Theodore Smith, "Expansion after the Civil War 1865-71", *Political Science Quarterly*, XVI (1901), 412-36.

⁷ Babiâli'de Çarı temsil eden ateşli Panslavist Kont Ignatyev Sultan'a karşı anavatandaki Hristiyan nüfusun ayaklanması konusunda entrika çevirmiş ve ayaklanmaya göz

Yunanistan'a verilmesini savunurken, Saint Petersburg ile diplomatik ilişki kurma konusunda iyi bir fırsatı kaçırmaması ve Çarlık hükümeti ile el ele yürüme şansının akamete uğraması ile bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Büyük Britanya ise Girit'teki hareketlenmenin Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer Hıristiyan bölgelerinde ayaklanmaları teşvik etmesinden korkmasından ve Yunan yayılmacılığının finansal ahlaksızlığına karşı duyduğu dostça olmayan hislerden ötürü, mütemadiyen Türkiye'nin Yakın Doğu'daki konumunu zayıflatacak ve Rusya'nın prestijini ve konumunu güçlendirecek herhangi bir değişime karşı durmaktaydı. İngiltere bu tutumunda emin bir şekilde Avusturya'nın desteğine güvenmekteydi. Her ne kadar İngiltere'nin 1864'te İyonya adalarını Yunanistan'a vermesine ve genişleme arzusunun düşük düzeyde olmasına rağmen, Yunan sempatisini eleştirenler İngiltere'nin bu siyasasını Süveyş Kanalı'nın inşası ile stratejik önemi artacak olan Girit'i elde etme arzusuna bağlamaktaydılar⁸.

Büyük güçler arasındaki tüm kıskançlıklara rağmen gerekli olan birliktelik Bâbüâlfî'yi 1868'de Hıristiyan Giritlilere içişlerinde bir dereceye kadar serbestiyet tanıyan ve arazi sahibi Müslüman azınlığın imtiyazlarını zayıflatan "*Girit Fermanı*"nı yayınlamaya zorlamak suretiyle sağlanmıştır. 1868 senesinin sonlarında Yunanlıların asilere yönelik yardımları Türkleri Yunan Krallığı ile diplomatik ilişkileri kesme noktasına getirdiğinde, büyük güçler toplu olarak müdahale ettiler ve Paris'te adaya daha fazla Yunan yardımı gönderilmesini kesmeye yönelik olarak bir konferans tertip ettiler. Yunanistan'ın desteğinden mahrumiyet isyan hareketinin de çabucak hız kesmesini sağladı⁹.

1820'lerde Yunan vatanseverleri Türk amirlerine isyan etmesinde olduğu gibi, Girit ayaklanması Birleşik Devletler'de bir duygusal coşkunluğa sebebiyet

yummuştur. Ancak Ignatyev'in yöntemi St. Petersburg'daki kabinenin tamamı tarafından desteklenmemiştir. Alexander Onou, "Memoirs of Count Ignatyevi", *Slavonic Review*, X (1931-32), 393; B. H. Sumner, "Ignatyev at Constantinople", *Slavonic Review*, XI (1932-33), 346-49.

⁸ R. L. Schuyler, "The climax of anti-imperialism in England", *Political Science Quarterly*, XXXVI (1921), 537-60; Lord Newton, *Lord Lyons*, Londra 1913, I, 168-69, 291-92.

⁹ Girit isyanına ve uluslararası komplikasyonlara ilişkin daha fazla bilgi için bk. Driault - Lheritier, III, 180-320.

vermiştir¹⁰. Özgürlük ilkelerine tutku, Hıristiyanların Müslümanlara karşı eşit olmayan mücadele, Filhelenizm'in gücü ve Yeni Dünya cumhuriyetindeki aşırı hümanizm olgusu Girit meselesini kayda değer bir kabul kazanmasına sebebiyet vermiştir. Amerikan'ın Girit konsolosu William J. Stillman, velûd kalemıyla isyancılarda Filhelenizm ateşini yakan adaya ilişkin betimleyici makaleler yazmıştır¹¹.

Örgütlü propaganda Boston'da temerküz etmiş, Filhelenizm'in yaşlı savaş atı Dr. Samuel G. Howe Türk karşıtı söylemi kırk yıl öncesinde olduğu kadar gayretle duyurmuş ve enerjik bir Girit yardım komitesi oluşturmuştur. Şahsi yardımlar ve “*Amerika'daki Atinalılar*” isimli halk toplantılarıyla Howe, 37.000 dolar ve önemli miktarda giyecek maddesi toplamıştı. 1824 senesinde yaptığı gibi, 1867 senesinin başlarında Yunanistan'a doğru yola çıktı. Bu bağışları Giritli mültecilere dağıttı ve ablukayı yaran kişiler aracılığıyla isyancıların kendilerine yardım gönderdi. Bir deniz subayına göre Howe, Birleşik Devletlerin Girit'in özgürlüğünü ve Türkiye'ye müdahalesini sağlamak amacıyla Birleşik Devletler ile Türkiye arasında ciddi sorunlar yaratmak için entrikalar kurmaktaydı. Bunlardan biri entrika Yunan gemilerine Amerikan bayrağını çekip, bu gemilere kaçak mal yüklemek ve gemileri abluka altındaki Girit'e yollamak olacaktı. Alternatif olarak ise Girit devrimci bayrağını taşıyan bir gemiye kiraladığı Amerikalı denizcileri bindirerek Türk ticaretini baltalamayı düşünüyordu. Böylelikle Türkler bu gemilere el koyacak ve mürettebatı öldürecekti. Ancak bu fantastik projelerin hiçbiri tasarıdan öteye geçemedi¹².

Amerika'ya dönen Howe, Girit konusunda Amerikalıları bilgilendirmek ve asilerin yardım ihtiyaçlarını seslendirmek amacıyla altı ay *Cretan*'ı yayımlayarak kışkırtmayı iki katına çıkardı. Toplanan ilave para Giritli mültecilere yardım maksadıyla gönderildi. Ancak New York ve Boston dışında

¹⁰ Bk. Edward M. Earle, “American interest in the Greek cause, 1821-27”, *American Historical Review*, XXXIII (1927-28), 44-63 ve “Early American policy concerning Ottoman minorities”, *American Historical Review*, XLII (1927), 337-67; H. J. Bovras, “Hellenic independence and America's contribution to the cause”, Rutland, Vt. 1934.

¹¹ W. J. Stillman, “Cretan days”, *Atlantic monthly*, XX, (1867), 221-27; *Nation*, IV (1867), 319; VII (1868), 10-11.

¹² Jeffers'den Faragut'a, 30 Ağustos 1867, U.S., National Archives, department of navy, MSS, European Squadron, Aralık 1867-Aralık 1868.

bu kampanyaya yönelik kamuoyu desteği önemsenmeyecek düzeydeydi. Ne Howe'un dinmeyen gayreti ne de Wendell Philipps'in gür belagatı geniş bir ilgi uyandırdı. Ülkenin her şehrinde Girit komitelerinin organize edileceği yönünde 'Nation' tarafından duyurulan cömertçe beklenti karşılık bulmakta başarısız olmuştu. Eyalet yasama meclislerinden sadece birinde Maine Eyaleti'nde Girit meselesinde lehte bir önerge geçmiştir¹³.

Amerikan resmî tutumu, Yunan bağımsızlık savaşı sırasında geliştirilmiş olan Türkiye'nin azınlık ihtilaflarına müdahalesizlik çizgisinde seyretmiş, bu arada fiili davranışlar isyancılara karşı iyi niyeti açığa çıkarmış ve Türkiye'deki diplomatik temsilcilerimizin Filhelen hislerini gizlemek için çok az çaba sarf etmişlerdi.

Birleşik Devletlerin Girit konsolosu gazeteciliğe gönül vermiş amatör bir arkeolog olan ve isyanın arifesinde Papalık devletinden adaya gönderilen William J. Stillman idi. Yeni görevinde "bir bayrak dışında devralınacak hiçbir şey" bulmamıştı. Yapılacak hiçbir şey olmadığını düşünmesine rağmen üç aylık raporunu hazırlamış ve hemen adanın çalkantılı politikasına müdahil olmuş ve açıkça Türk memurlarına karşı Giritli Hıristiyanların safında yer almıştır. Konsolosun duruşu bir nebze olsun 'Ticonderoga' korvetinin Suda Körfezi'nde kısa bir süre görünmesiyle düzeltilmiştir¹⁴. 1866 yılının ilkbaharında Amerikan konsolosu dışişlerini başlamakta olan bir isyan konusunda uyarılmış ve bunun Birleşik Devletlerin ticari çıkarları için yararlı olacağına inandığını ifade etmiştir. Stillman, Müslüman fanatiklerin hayatını tehlikeye atacağı korkusuyla, güvenliği için Girit sularında bir savaş gemisinin bulundurulmasını talep etmiştir¹⁵.

¹³ F. B. Sanborn, *Samuel G. Howe*, New York 1891, s. 309-21; Laura E. Richards, *Letters and journals of Samuel Gridley Howe*, Boston 1909, s. 540-67; Julia Ward Howe, "Reminiscences, 1819-1899", s. 312-21; ABD meclisinin çeşitli belgeleri, Vol. I (40. Kongre ve 2. Toplantı Doküman No. 9): *Bağımsızlık Mücadelesinde Giritlilere Yönelik Sempatiyi İfade Eden Maine Yasama Kararları*, Washington 1868, s. 1-2; *Nation*, IV (1867), 70.

¹⁴ Steedman'dan Goldsborough, 4 Mayıs 1866, U.S., National Archives, department of navy, MSS, European Squadron, Haziran 1865-Ağustos 1867.

¹⁵ Stillman'dan Seward'a, 22 Nisan 1866, 14 Mayıs 1866 ve 18 Haziran 1866, ABD Meclis Yürütme Belgeleri, Vol VII (39. Kongre, 2. Toplantı ve Doküman No: 38): *Birleşik Devletler Başkanından Kandiy'e deki Devrime İlişkin Mesaj*, Washington 1867, s. 1-3.

Stillman isyanın başlaması üzerine “Giritlilerin ümitlerini kaybetmemelerini temin edecek moral cesaretimize diğer milletlerinkine nazaran daha fazla baktığımı” rapor etmiştir. Hıristiyan halkın temsilcileri, George Washington’un kutsal hatırasına dua ederek başkana Girit’in bağımsızlığı ve Yunanistan’a iltihakı konusunda Avrupalı devletlerin tavassutunu sağlamasını için ricada bulunmuşlardır. Stillman eğer Amerikan halkı gerçekten Giritlilerin çektiği sıkıntıları ve eziyetleri anlıyorsa cevabın müspet olacağından şüphe duymamaktaydı¹⁶.

Stillman ile aynı şekilde, müstesna bir dilbilimci, Türk adet ve göreneklerini iyi bilen İstanbul’daki Amerikan elçisi E. J. Morris, Giritli isyancıları yakın destekte bulunmaktaydı ancak Babiâlf nezdinde isyancılar lehine resmi bir girişimde bulunmamıştı. Kendisi Sultan’ın Hıristiyan tebaası arasında genel bir patlama olacağı ve Doğu Akdeniz’de korsanlığın baş göstereceğini öngörmüştür. Morris, Stillman’ın talebini tekrarlamak suretiyle daha önce Rusların ve İngilizlerin yaptığı şekilde bir savaş gemisinin çocukları ve kadınları taşımak için Girit’e gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Morris kurnaz Rus entrikacı Kont Ignatyev ile yakın temsa halindeydi. Aşırı derece şüpheci İngiliz Büyükelçisi Elliot’a göre ise Ignatyev kendisini bir kukla gibi kullanmaktaydı¹⁷.

Girit’teki resmi memurlardan gelen hunharca mezalim haberlerini göz önünde bulunduran Dışişleri Bakanı Seward, Morris’e Giritlilerin yaşadıklarını hafifletmek amacıyla diplomat mevkidaşlarıyla iştisare emrini verdi¹⁸. Seward Batı Avrupalı güçlerin Girit’in geleceğine ilişkin olarak çok az alaka gösterdiklerini gayet iyi bilmesine rağmen, 17 Aralık 1866 tarihinde Temsilciler Meclisi isyana ilişkin resmi yazışma talep etti. Noel günü Dışişleri Bakanı Giritli sivilleri tahliye etmek için bir savaş gemisinin gönderileceği yönünde teminat verdi. Avrupa filosunun kumandanı Tuğamiral L. M. Goldsborough

¹⁶ Stillman’dan Seward’a, 18 Ağustos 1856, aynı yerde.

¹⁷ Morris’ten Seward’a, 15 Kasım 1866 ve 2 Aralık (?) 1866, ABD Ulusal Arşivleri, MSS, Turkey, Despatches, Vol. XIX, Cf. W. J. Stillman, *The autobiography of the journalist*, Boston 1901, II, 444. Elliot’tan Dışişleri Bakanlığına, 8 Temmuz 1870, P.R.O., MSS, F. O., Turkey, 78/2123.

¹⁸ Seward’tan Morris’e 25 Eylül 1866, *US Foreign Relations, 1866*, Kısım II, (Washington 1867), s. 253.

oldukça gönülsüz bir şekilde “Canandaigua” korvetini karışık durumdaki adaya yönlendirdi ve kaptana Türk yetkililere ziyaretin “zerre kadar saldırgan bir tavır içermediğini” açıkça göstermesi direktifi verildi. Türkler onayladığı takdirde Canandaigua’nın mültecileri alacak ve onları Yunanistan’a taşıyacaktı. Fakat Türk paşası yoksulluk konusuna önlem alınacağını ve Canandaigua’nın Stillman’ın acısından çok kendi işine bakmasını söyleyerek kesin bir dille böyle bir izin vermeyi reddetti¹⁹. İstanbul’da ise Morris bir Amerikan gemisiyle savaşıyor olmasında olmayan mültecilerin nakli konusunda izin alınması için dışişleri bakanına müracaat etti; ancak çabuk ve kesin bir olumsuz cevap verildi. Çünkü Türkiye beslenecek ağızların sayısının azaltılması suretiyle yardım etme konusunda istekli değildi²⁰.

Beklendiği gibi Seward, Girit’teki isyana ilişkin diplomatik yazışmanın bir parçasını Temsilciler Meclisi’ne gönderdi. Bunun üzerine 19 Temmuz 1867 tarihinde Kongre’nin her iki kanadından bir karar alındı. Kararda “medeniyet adına çok şeyler borçlu olduğumuz Yunan ailesinin bir parçasını teşkil eden Girit halkına karşı güçlü bir sempati duyan Birleşik Devletler halkının bu ilginç halkın hâlihazırda çektiği acıları öğrenmekten üzüntü duyduğu ve bu deklarasyonun Türk hükümetinin Girit’e yönelik politikasını belirlemede kayda değer bir şekilde değerlendireceği” bildirilmekteydi. Bu tarafsız deklarasyonun bir örneği sadrazama takdim edildi. Sadrazam şaşırıyor ama yorum yapmıyor²¹. Bu sırada İstanbul’da gezinmekte olan Mark Twain bu mütevazı sempati belirtilerine yönelik Türk içerlemesinden etkilenmişti. Girit’teki karışıklığa ilişkin Stillman’dan gelen yazışmaları bastığı için bölgesel bir editörün şiddetli biçimde cezalandırıldığını yazmıştı²².

¹⁹ Goldsborough’dan Strong’a, 10 Mart 1867 ve Goldsborough’dan Welles’e 13 Nisan 1867, U.S., National Archives, department of navy, MSS, European Squadron, Haziran 1865-Ağustos 1867; Stillman’dan Seward’a, 16 Mart 1867, U.S., National Archives, department of states, MSS, Consular Despatches, Vol. II.

²⁰ Morris’ten Seward’a 13 Mart 1867 ve 24 Nisan 1867, U.S., National Archives, department of states, MSS, Turkey, Despatches, Vol. XIX.

²¹ USA Congressional Globe (40. Kongre, 1. Toplantı 1867-68) (Washington 1867), I, 727; Morris’ten Seward’a, Ağustos 1867, *US Foreign Relations 1867*, Kısım II (Washington 1868), s. 14-15.

²² Mark Twain, *Innocents Abroad*, Hartford 1869, s. 374-75.

Amiral Faragut'a 1867'de Avrupa filosunun yönetimi verildi ve kendisine astlarından biri tarafından Girit'teki sıkıntıları, isyancıları beklentilerini ve adanın tarihi ve kaynaklarına ilişkin detaylı bir rapor iletildi. Rapora Girit'in haritası da eklenmişti. İngiliz büyükelçisinin Dışişleri Bakanlığına bu makalenin başında alıntılanan raporu yazdığında, Amerikalıların bu iletişiminden dolayı olarak haberdar olmuş ve kafasında bunun yer edinmiş olabileceğine inanması zor hatta neredeyse imkânsızdır. Amerikalı denizcisi "*Birleşik Devletler hükümetinin Kandiye Adası'nda en küçük bir çıkarı bile*" yoktu. Mevcut tanıklıklar Faragut'un Girit'e yönelik bir ilgisinin -veya ilgisizliğinin- bu rapordan asla etkilenmediği değerlendirmesini yapmaya izin veriyor²³.

Daha sonraki Amerikan yönetimleri Atina'da bir orta elçilik kurmayı düşünmüş ve ilk olarak 1868'de önemsiz bir politikacı olan Charles K. Tuckerman bu makama atanmıştır. Ateşli Filhelen Dr. Howe bu atamaya talip olsa da bu gerçekleşmemiştir²⁴. Tuckerman itimatnamesini krala tevdi ederken Yunanistan'daki Girit yanlısı hislerin kendisini uluslararası nezaket kurallarından daha fazlasını yapmaya zorlayacağını öngörmekteydi²⁵.

Tuckerman Atina'ya vardığında Amerikan misyonerlerince önderlik edilen Yunanlı yurtseverler ve Giritli mülteciler Yankeelere yardımlarından ötürü şükranlarını bildirdiler. Tuckerman eğer ayarlanabilirse Girit'in istekli bir biçimde Amerikan bayrağı altına gireceğinden emindi. Ve Birleşik Devletler harekete geçmezse İngiltere'nin adaya üşüşebileceğini ima etmekteydi²⁶.

Atina'da bir elçilik kurulacağına ilişkin rapor Stillman ve Morris'in yarattığı Girit'e yönelik güçlü sempati duygusuyla birlikte Girit'in devrimci liderlerine, "adanın bağımsızlık ile özgürlüğünü sağlamada" maddi ve manevi destek istemek için Birleşik Devletlere yazılı bir müracaatta bulunulmasında

²³ Wyman'dan Faragut'a 22 Şubat 1868, U.S., National Archives, department of navy, MSS, European Squadron, Aralık 1867-Aralık 1868.

²⁴ Allan Newins, *Hamilton Fish*, New York 1936, s. 157, 656. Yunanistan kralı kendi "*en çok gözetilen bilim adamı ve yazarlarını belirledi.*" Alexander R. Rangabe, ateşli bir Büyük Yunanistan mürevvici, Birleşik Devletler bakanı (Morris'ten Seward'a, 19 Ocak 1867, U.S., National Archives, department of states, MSS, Turkey, Despatches, Vol. XIX).

²⁵ Tuckerman'dan Seward'a, 22 Nisan 1868, U.S., National Archives, department of states, MSS, Greece, Despatches, Vol. I.

²⁶ Tuckerman'dan Seward'a, 25 Haziran 1868, 4 Temmuz 1868 ve 10 Temmuz 1868, Foreign Relations, 1868, Kısım II (Washington 1869), s. 123-27.

ilham vermiş olmalıdır. “Divine Providence [İlahî takdir] kayıtlarında yazılmış olsaydı” dokunaklı yardım mektubu şöyle devam ediyordu “Birleşik Devletler halkı –antik medeniyetin anası Girit’in özgürlük seven ancak baskı altındaki halkının kurtulmasına yardım etmiştir; böylesi bir eylemle Birleşik Devletlerin her iki yarımkürede sahip olduğu şöhrete yeni bir parıltı eklenecektir”²⁷. Bu İngiliz elçisi Elliot’un hayal ettiği gibi Giritli isyancıların “kendilerini Birleşik Devletlerin himayesine sokma” teşebbüsü değildi.

Bu başvuru üzerine Temsilciler Meclisi’ne Girit’i bağımsız ve özgür olarak tanıyan bir kanun tasarısı sunulmuş ve 25 Temmuz 1868 tarihinde Giritliler namına Türk hükümetine çağrıda bulunan müşterek kongre kararında baskı altındaki insanlara yönelik sempati yeniden beyan edilmiştir. İstanbul’daki Amerikan elçisinden iç savaşı sona erdirmek için diğer diplomatlar ile işbirliğinde bulunması istenmiştir²⁸.

Kongre’nin bu umut ve merhamet serdeden kararı her ne kadar Yunanistan ve Girit’te takdirle karşılsa da Girit’in bağımsızlığının resmen tanınmasını isteyen Amerikan Filhelenlerini çileden çıkarmıştı ancak Kongre bundan öteye gitmeye istekli değildi²⁹. Dışişleri Bakanlığı İstanbul’daki asla elçimize kongre kararlarına uygun olarak hareket etme talimatı vermemiştir³⁰.

Yunanistan Kralı George Amerika’nın bu dostluk gösterisini bu ülkenin daha fazla bir şeyler yapmaya ikna edilebileceği şeklinde yorumlamış gibi görünmektedir. Amerikan hükümetinin Girit’in bağımsızlığının temin edilmesi bağlamında Avrupalı güçlere baskı yapılıp yapılamayacağı Tuckerman’dan

²⁷ ABD Congressional Globe (40. Kongre, 2. Toplantı 1867-68), Kısım III (Washington 1868), s. 2290.

²⁸ Aynı yerde, Kısım IV (Washington 1868), s. 3363; aynı yerde Kısım IV (Washington 1868), s. 4253, 4283, 4488.

²⁹ Charles Sumner, *Works*, Boston 1900, XV, 248; Tuckerman’dan Seward’a, 20 Ağustos 1868 ve 7 Kasım 1868, Foreign Relations, 1868 Kısım II (Washington 1869), s. 130-31, 139-40. Faragut Ağustos 1868’de İstanbul’u ziyaret ettiğinde Yunan koloni üyeleri Amerikan dostluğunu övme fırsatını yakaladılar. Beş kişilik bir kız grubu “*Yaşa Amerika yaşa/Onun ismi Yunanistan’da hoştur/ Yaşa asil Faragut, özgürlüğün şampiyonu.*” şeklinde şiir okumuşlardır. Amiral Faragut ve adamları Yunanistan’a vardıklarında coşkulu bir reception yapıldı (James E. Montgomery, *Our Admiral’s Flag Abroad*, New York 1869, ss., 401-2, 412, 425-26).

³⁰ Elliot’tan Stanley’e, 2 Eylül 1868, P. R. O. MSS, F.O. Turkey, 78/2022.

sormuş; Amerikan sermayesine madencilik alanında karlı yatırımlar için fırsat tanınabileceği önerisinde bulunmuştur³¹.

Bu arada Yunanistan tarafından Girit'e verilen açık destek dolayısıyla Türk-Yunan ilişkileri neredeyse kopma noktasına gelmiştir. Türkiye, Yunan elçisini azletme ve İmparatorlukta ikamet eden Yunan vatandaşlarını sınır dışı etme tehdidinde bulunmuş, bu Morris'i Dışişleri Bakanlığı'na çok saygın Yunanlılardan bazılarına sığınak temin etmesine izin verilmesi için başvurmasına yol açmıştır. İlişkiler resmen koptuğunda Morris Osmanlı Devleti'ndeki Yunan işlerini yürütmeyi kabul etmiştir³². Atina savaş durumunda Birleşik Devletlerin kesin bir müdahalede bulunacağına yönelik söylentileriyle kayınıyordu, ki elçimiz bunu inkar etmekte acele etmişti³³.

1869'un başlarında Morris üzgün bir şekilde Giritlilerin isyanının kesin olarak baskı altına alındığını rapor etmiştir. Onun Yunan yanlısı duyguları, onun 1870 senesinde geri çağrılışını büyük memnuniyetle işiten Bâbiâli'nin düşmanlığına sebep olmuştu. Bu İngiliz elçisinin paylaştığı bir mutluluktan, elçi Morris Rus elçisinin rehberliği altında, gözleri bağlı bir şekilde yürümek zorunda kaldığını sezinlemişti³⁴.

"İsyanın postacısı" olarak Türk hükümetinin sonlanmaz hoşnutsuzluğuna sebep olan Stillman, hayal kırıklığına uğramış kızgın bir adam olarak, Girit konsolosluğundan çekilmeye zorlandı. Sonrasında Stillman, özür mahiyetinde Girit isyanının detaylı ve büyük oranda kişisel anlatımlarından oluşan tarihini yazdı. Kitap çıktığında, Girit meselesi kamuoyunun ilgisinden neredeyse tamamen düşmüştü ve satış rakamları tam bir hayal kırıklığıydı³⁵. Türkiye'nin Amerika'nın Giritlilere yönelik iyi niyet gösterisine olan kızgınlığı hızlı bir

³¹ Tuckerman'dan Seward'a, 6 Kasım 1868 ve 7 Kasım 1868, U.S., National Archives, department of states, MSS, Greece, Despatches, Vol. I.

³² Morris'ten Seward'a, 4 Kasım 1868 ve 23 Aralık 1868, U.S., National Archives, department of states, MSS, Turkey, Despatches, Vol. XX.

³³ Tuckerman'dan Seward'a, 17 Aralık 1868, U.S., National Archives, department of states, MSS, Greece, Despatches, Vol. I.

³⁴ Morris'ten Washburne'a, 10 Mart 1869, U.S., National Archives, department of states, MSS, Turkey, Despatches, Vol. XXI; Elliot'tan Granville'e 8 Temmuz 1870, P.R.O., MSS, F.O., Turkey, 78/2123; 16 Aralık 1870, 78/2126.

³⁵ W. J. Stillman, *The Cretan insurrection of 1866-7-8*, New York 1874 ve *The autobiography of a journalist*, Boston 1901, II, 422, 455, 467.

şekilde buharlaştı ve Seward 1872’de Sultan’a başvurduğunda samimi bir şekilde kabul edildi³⁶.

İçeride ise isyanın bastırılması hadisesi Yunanlılara ve onların yayımlamacılık konusundaki iştahlarına yöneltilen eleştirilerinden daha az sürprize sebep oldu. Bu durumu *Nation* “eski Filhelenizm tam anlamıyla ortada kalktığı” ve Yunanlılara yönelik var olan hayranlığın dinî temellere dayandığı şeklinde yorumlandı. Gazetenin tavsiyesi “Birleşik Devletlerin Yunan Hıristiyanlarına yönelik hayranlığı dolayısıyla Levant’taki çatışmaların içine çekilmek konusunda dikkatli olmasıdır”³⁷.

Birleşik Devletlerin, Osmanlı İmparatorluğu’nun çalkantılı siyasi durumuna karışmamaya yönelik yerleşik politikası Girit’teki isyan tarafından katiyen zayıflatılmamış –eğer bir değişiklik aranacaksa, bu politika güçlenmiştir. Birleşik Devletlerin Girit’te veya Akdeniz’in herhangi bir yerinde ayak basacak sağlam bir yer bulmaya yönelik emellerine dair Avrupa’da dolaşan hikâyelere güven duymak için şu ana kadar hiçbir kanıt bulunamamıştır, yüksek ihtimalle de mevcut değildir. Giritlilerin kötü durumunun uyandırdığı hümanist alaka çok çabuk bir şekilde ülkeye daha yakın bir yere Küba’ya çevrilmiştir.

Çeviren: Tark DEMİR*

Abstract

CRETE AND THE UNITED STATEA, 1866-1869

Crete usually drove the Ottoman State in struggle by frequent revolts on the island. Particularly after the foundation of an independent Greek state in the Mediterranean, Cretan revolts acquired a different dimension. Although the United States was politically absent in the Mediterranean at that time, as in the Greek Revolt of 1821, the Cretan Revolt of 1866 caught US public attention, thus large charities for rebels were organized and

³⁶ Olive R. Seward, *William H. Seward’s travels around the world*, New York 1873, s. 652.

³⁷ *Nation*, VIII, 2 (7 Ocak 186), 25-26 (Ocak 14), 43 (Ocak 21), 203 (Mart 18).

* tarikdemir80@yahoo.com.

GİRİT VE BİRLEŞİK DEVLETLER, 1866-1869

considerable amount of money was raised. The latter revolt also brought up an idea of base in the Mediterranean owned by the US. This article deals with the approach of both US diplomatists and Congress to this idea.

Keywords: Crete, the United States, Ottoman State, William J. Stillman, Dr. Samuel G. Howe, E. J. Morris.